УДК 330.332.01

Барановський О. І.
д.е.н., професор, проректор ДВНЗ «Університет банківської справи»;
Україна; e–mail:bai@ubs.gov.ua
Мороз М. О.
аспірант, ДВНЗ «Університет банківської справи»;
Україна; e–mail: mma588525@gmail.com

ІНВЕСТИЦІЙНА СКЛАДОВА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація. Розглянуто необхідність розбудови інвестиційних процесів в Україні з урахуванням її інвестиційної безпеки. Охарактеризовано національні інтереси в сфері інвестиційної безпеки. Наголошено, що розробці теоретико–методологічних засад інвестиційної безпеки має передувати визначення таких засад стосовно інвестування загалом. Визначено напрями досліджень інвестиційної безпеки. Проаналізовані підходи до визначення її сутності і змісту, запропоновано авторське бачення дефініції «інвестиційна безпека держави» та класифікації її різновидів. Наведено характеристику взаємозв'язку і взаємозумовленості складових інвестиційної безпеки держави.

Ключові слова: економічна безпека, фінансова безпека, інвестиційна безпека, інвестиційний клімат, інвестиційна привабливість, інвестиційна активність

Формул: 0, рис.: 5, табл.: 1, бібл.: 23

Baranovskyi O. I.
Doctor of Science in Economics, Professor,
Prorector of University of banking;
Ukraine; e–mail:bai@ubs.gov.ua
Moroz M. O.
PhD student of University of banking;
Ukraine; e–mail: mma588525@gmail.com

INVESTMENT COMPONENTS OF FINANCIAL SECURITY

Abstract. Today's Ukraine needs an optimum investment model, as those that exist are incapable of providing any restructuring of the national economy, or of solving local problems of the socio–economic crisis. Losing the bitter struggle for foreign investment will lead to Ukraine being displaced to the periphery of world capital markets and, consequently, to the economic reform program being curtailed. The level of investment security in Ukraine is still rather low. The investment climate prevailing in our country is failing to stimulate or attract direct and portfolio investment which is needed for a variety of functions, such as improve the investment climate in Ukraine, to increase investment activity and thus the level of investment security through the establishment of appropriate financial, economic, legal and methodological frameworks, and to concentrate resources on implementing an improved investment policy.

This paper discusses the need to develop investment processes in Ukraine, taking into account its investment security. It characterizes national interests in the field of investment security and emphasizes that developing theoretical and methodological foundations for investment security is predicated on defining principles for investments in general. The paper also deals with the main thrusts of research into investment security, the approaches taken to determine the nature and content of the authors' hypothesis regarding the definition of "investment security" and its various classifications. Finally, the characteristics of the relationship between and interdependence of the components of investment security are addressed.

Key words: economic security, financial security, investment security, investment climate, investment attractiveness, investment activity

JEL classification: E22, E29, E62, G00, G18

Formulas: 0; fig.: 5, tabl.: 1, bibl.: 23

Барановский А. И.
д.э.н., профессор, проректор ГВУЗ «Университет банковского дела»;
Украина; e–mail:bai@ubs.gov.ua
Мороз М. А.
аспирант, ГВУЗ «Университет банковского дела»;
Украина; e–mail: mma588525@gmail.com

ИНВЕСТИЦИОННАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Аннотация. Рассмотрена необходимость развития инвестиционных процессов в Украине с учетом её инвестиционной безопасности. Охарактеризованы национальные интересы в сфере инвестиционной безопасности. Подчеркнуто, что разработке теоретико–методологических основ инвестиционной безопасности должно предшествовать определение таких основ относительно инвестирования в целом. Выявлены направления исследования инвестиционной безопасности. Проанализированы подходы к определению её сущности и содержания, предложено авторское видение дефиниции «инвестиционная безопасность государства» и классификации её разновидностей. Дана характеристика взаимосвязи и взаимообусловленности составляющих инвестиционной безопасности государства.

Ключевые слова: экономическая безопасность, финансовая безопасность, инвестиционная безопасность, инвестиционный климат, инвестиционная привлекательность, инвестиционная активность

Формул: 0, рис.: 5, табл.: 1, библ.: 23

Вступ. Розвиток глобалізаційних процесів, домінування міжнародних інвестиційних відносин між країнами світу, посилення конкуренції за прямі іноземні інвестиції, збільшення внутрішнього інвестування пріоритетних галузей господарських комплексів все більшою мірою впливають на зростання національних економік. Проте, на сьогодні Україна внаслідок політичної нестабільності, кризового стану вітчизняної економіки загалом та фінансової системи зокрема, відсутності обґрунтованих економічної та фінансової політики, практичного самоусунення державних органів від регулювання і здійснення інвестиційних процесів, величезного рівня корумпованості суспільних відносин, а відтак – відсутності належного інвестиційного клімату не спроможна нарощувати внутрішнє інвестування та програє конкурентну боротьбу за іноземні інвестиції.

Крім того, триває втеча капіталу за кордон, спостерігається вкрай нераціональний галузевий і регіональний розподіл й наявних інвестиційних ресурсів, що консервує недосконалу структуру національної економіки сировинного типу й суттєво знижує її конкурентоспроможність, фіксуючи технологічне відставання, підвищує залежність вітчизняних товаровиробників від кон'юнктури світових ринків, збільшує фінансування зарубіжних економік. Поряд з цим значна частка заощаджень не трансформується в інвестиції, нерозвиненими залишаються канали міжгалузевого і міжрегіонального перепливу капіталів.

Все це, безумовно, вимагає якнайшвидшої й якісної розбудови інвестиційних процесів в Україні з урахуванням її інвестиційної безпеки.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Проблематикою інвестиційної безпеки займались такі вітчизняні і зарубіжні вчені, як М. В. Алікаєва, Р. В. Бузин, С. В. Васильчак, В. П. Гордієнко, І. В. Губенко, Н. В. Дацій, В. Ю. Єдинак, О. О. Єрмак, М. М. Єрмошенко, О. Р. Жидяк, Петра Застерова, Н. М. Захватова, І.Б. Калашников, В. І. Кириленко, Л. П. Коваль, З. В. Лагутіна, С. М. Лакіш, Л.Г. Ліпич, О. К. Малютін, Т. Н. Манасерян, А. А. Мещеряков, С. З. Мошенський, В. І. Мунтіян, С. А. Негматова, К. І. Новікова, Л. Ф. Новікова, В. К. Сенчагов, А. М. Сундук, А. І. Сухоруков, А. Є. Федоренко, Г. Харламова, Ю. А. Шеховцова.

Водночас логічно незавершеними залишаються дослідження: визначення сутності й різновидів інвестиційної безпеки держави, викликів і загроз у цій сфері; взаємозв'язку рівнів інвестиційної безпеки держави та інноваційного розвитку національної економіки; формування забезпечувальних підсистем, суб'єктно–функціональної схеми, механізмів і розвитку державно–приватного партнерства у формуванні системи забезпечення інвестиційної безпеки. Відтак, метою даної статті є уточнення сутності і змісту інвестиційної безпеки, визначення її місця в системі фінансової і економічної безпеки.

Результати дослідження. Підвищення уваги до інвестиційної безпеки зумовлюється тим, що інвестиції є основою матеріалізації економічної безпеки, а, відтак, системність завдань останньої об'єктивно вимагає активізації інвестиційних процесів для забезпечення розширеного відтворення, створення потенціалу позитивних змін в умовах загострення соціально–економічних суперечностей, загроз саморозвитку і незалежності держави[1, с.90].

Так, за оцінками фахівців Світового банку і Міжнародної фінансової корпорації[2], за підвищення приватних інвестицій в країнах, що розвиваються, на 1% до ВВП, за інших рівних умов, збільшується середньорічний темп зростання економіки на 0,71%.

Крім того, значущість забезпечення інвестиційної безпеки визначається необхідністю дотримання національних інтересів у цій сфері. Так, серед національних інтересів у сфері інвестиційної безпеки, зокрема, називають[1, с.91–92]:

1) довгострокові: формування інвестиційної, а згодом – інноваційної моделі розвитку, забезпечення структурної перебудови економіки; формування сприятливого інвестиційного клімату;

2) середньострокові: забезпечення керованості процесу перетікання капіталу (із врахуванням мотивів і тенденцій його міжнародного руху) до високотехнологічних секторів економіки, поєднання інвестицій з інноваціями, прискорення модернізації промисловості на основі сучасних технологій, забезпечення якісної структури іноземних інвестицій, розвиток фондового ринку, інститутів спільного інвестування;

3) короткострокові: уникнення руйнування банківської системи, мінімізація збитків унаслідок світової фінансової кризи, забезпечення ліквідності підприємств і банків, уникнення виключної залежності від іноземного капіталу через великі обсяги зовнішнього боргу і залучення додаткових міжнародних позик, захист економіки від експансії іноземних ТНК на неприйнятних для країни умовах, додержання норми інвестування до ВВП, підтримання інноваційної спрямованості інвестицій.

Утім, з вищеперелічених національних інтересів у забезпеченні інвестиційної безпеки до таких, на наш погляд, правомірно відносити лише формування сприятливого інвестиційного клімату, уникнення виключної залежності від іноземного капіталу через великі обсяги зовнішнього боргу і залучення додаткових міжнародних позик, захист економіки від експансії іноземних ТНК на неприйнятних для країни умовах, додержання норми інвестування до ВВП, підтримання інноваційної спрямованості інвестицій.

Водночас, національними інтересами в сфері інвестиційної безпеки, на наше переконання, є й: залучення ефективного (що забезпечить більший сукупний економічний ефект, ніж затребувана інвестором норма дохідності для покриття зобов'язань з повернення інвестицій і запозичених коштів) обсягу інвестицій; підтримка національних товаровиробників; підвищення зайнятості населення країни; залучення сучасних технологій.

В економічній літературі і наукових дослідженнях ведуть мову й про «інвестиційну безпеку національної економіки», «регіональну інвестиційну безпеку», «інвестиційну безпеку соціально–економічної системи», «безпеку інвестиційних процесів», «безпеку інвестиційних відносин», «інвестиційно–економічну безпеку», «інноваційно–інвестиційну безпеку», «інвестиційну безпеку інноваційного розвитку економіки», «економічну безпеку в інвестиційній сфері», «економічну безпеку реалізації інвестиційної стратегії», «економічну безпеку державного інвестування будівництва», «безпеку залучення іноземних інвестицій», «інноваційно–інвестиційну складову економічної безпеки», «фінансово–інвестиційну безпеку», «інвестиційну безпеку відтворення соціально–економічної системи».

Розробці теоретико–методологічних засад інвестиційної безпеки має передувати визначення таких засад стосовно інвестування загалом. Проведений аналіз засвідчив, що переважна більшість наукових шкіл, теорій і концепцій розглядає інвестиції і в безпековому аспекті, зокрема: виявляє зв'язок між ними і економічним зростанням, накопиченням і зовнішнім боргом; виокремлює чинники, що впливають на досягнення належного рівня інвестицій, відплив національного капіталу за межі країни, а також ризики, стимули і циклічність інвестування, розкриває підходи до дослідження його невизначеності та поведінки інвесторів; наголошує на необхідності спрямування інвестицій на інновації та диверсифікації інвестиційного портфеля.

Дослідження інвестиційної безпеки, на наше переконання, має відбуватись за напрямами, відображеними на рис.1. Вони мають охоплювати, насамперед, визначення сутності, різновидів, складових інвестиційної безпеки; з'ясування чинників, викликів і загроз інвестиційній безпеці; розробку методології оцінки її стану; вибір відповідних індикаторів; аналіз стану інвестиційної безпеки і тенденцій у цій сфері.

Не менш важливим є: обґрунтування підходів до формування системи забезпечення інвестиційної безпеки; визначення ролі держави в забезпеченні останньої на різних рівнях управління; виявлення характеру взаємозв'язку і взаємозумовленості інвестиційної безпеки з іншими складовими фінансової безпеки і різновидами економічної безпеки.

Рис.1. Напрями дослідження інвестиційної безпеки (авторська розробка)

І, нарешті, обов'язковими напрямами дослідження інвестиційної безпеки мають бути: виявлення критеріїв, заходів, інструментів і процедур з її забезпечення; визначення пріоритетів підвищення її рівня; прогнозування рівня інвестиційної безпеки.

Слід констатувати сьогоденну відсутність однозначного обґрунтованого тлумачення сутності інвестиційної безпеки. Так, неправомірно, на наш погляд, стверджувати, що інвестиційна безпека є складним, повною мірою не вивченим показником[3, с.27], оскільки з огляду на багатоаспектність цієї категорії для неї не існує єдиного вимірника.

Доволі спрощеними є й визначення інвестиційної безпеки як стану, за якого гарантовані умови захисту інвестиційних ресурсів, що спрямовуються в економіку[4]; можливості нагромадження ресурсів або капітальних вкладень[5, с. 24]; здатності національної господарської системи генерувати інвестиційний процес, що підтримує стійке зростання і стратегічну конкурентоспроможність країни[6]; обмеження допуску прямих іноземних інвестицій в господарюючі суб'єкти, діяльність яких пов'язана з реалізацією інтересів національної безпеки[7]; стану забезпеченості держави сучасними високотехнологічними засобами виробництва[8, с.236].

Надто лаконічно характеризує інвестиційну безпеку С. З. Мошенський, який вважає, що вона являє собою такий рівень інвестування економіки, який забезпечує її розширене відтворення, раціональну реструктуризацію і модернізацію[9].

За В. К. Сенчаговим, інвестиційна безпека розвитку економіки – способи й методи формування сприятливого інвестиційного клімату, запобігання інвестиційним ризикам, в цілях оновлення і відтворення основного капіталу[10].

Розглядають інвестиційну безпеку відтворення соціально–економічної системи як гарантований перебіг інвестиційних процесів окремих господарюючих суб'єктів, загальногосподарських інвестиційних потоків, адаптацію інвестиційних інститутів до нових умов відповідно до нових тенденцій і напрямів розвитку[11, с.102].

Г. Харламова, узагальнюючи існуючі в економічній літературі погляди, зазначає, що інвестиційно–безпечна компонента країни – це рівень кореляції між експортом інвестицій за кордон і припливом інвестицій, які задовольняють потреби вітчизняної економіки і зберігають додатне сальдо платіжного балансу. Проте, становить інтерес і її власне бачення інвестиційної безпеки, як: контролю–виміру усвідомлених загроз для досягнення прийнятного рівня інвестиційних ризиків (як для інвестора, так і для одержувача інвестицій) і інвестиційного потенціалу держави. Останній в широкому розумінні тлумачиться нею як рівень можливостей для залучення інвестицій і водночас рівень соціально–економічного розвитку держави під впливом припливу інвестицій, а у вузькому – об'єктивно існуючі особливості об'єкта (країни, регіону, галузі), які допоможуть йому конкурувати з іншими аналогічними об'єктами («мисливцями» за інвестиціями) за наявності економічних, соціальних й інших об'єктивних умов, важливих для інвестиційної діяльності даного об'єкта[12, с.58].

Близьким до попереднього є й погляд, що інвестиційною складовою економічної безпеки є сукупність нормативно–правових, соціальних і екологічних умов, що визначають тип та динаміку відтворювального процесу і забезпечують надійність відшкодування та ефективність використання вкладеного капіталу. Інвестиційна безпека держави уможливлює поєднання задоволення поточних потреб економіки в капітальних вкладеннях за обсягом і структурою з урахуванням ефективного використання й повернення коштів[13].

На думку В. І. Кириленка, інвестиційна безпека – це:

процес забезпечення стану інвестиційної сфери як системи економічних відносин з приводу руху інвестицій, за якого економіка здатна досягти і підтримувати рівень

інвестиційних ресурсів для забезпечення сталого розвитку, зростання конкурентоспроможності національної економіки і добробуту населення[14, с.74];

спроможність підтримувати виробничі нагромадження і капітальні вкладення на рівні, що гарантують необхідні темпи розширеного відтворення, реструктуризацію і технологічне переозброєння економіки; процес, спрямований на досягнення такого стану, за якого економіці країни, регіону, галузі властиві такі характеристики, як стійке економічне зростання, соціально–економічна стабільність та нейтралізація внутрішніх і зовнішніх (глобалізаційних) загроз[15].

Однак, на наш погляд, по–перше, в даних визначеннях не міститься характеристика типу загроз; по–друге, не можна повною мірою нейтралізувати внутрішні і зовнішні загрози (окремим з них можна запобігти, а багато з них можливо лише мінімізувати); по–третє, не всі зовнішні загрози є суто глобалізаційного характеру.

Разом з тим, цим дослідником у теоретичний обіг уведено поняття «інвестиційне гарантування економічної безпеки», що визначено як відносини з приводу формування та руху інвестиційних ресурсів за критеріями: надійності джерел інвестування; ефективності використання інвестиційних ресурсів; спрямування інвестицій на забезпечення конкурентних переваг; здатності економіки до розвитку і прогресу[15].

Представник вірменської школи економічної безпеки Т.Н.Манасерян конкретизує визначення сутності найважливішої, на його думку, складової останньої – інвестиційної безпеки як такого стану всіх елементів інвестиційної системи та її інститутів, за якого забезпечується гарантований захист і гармонійний, соціально орієнтований розвиток економічної і фінансової систем і всієї сукупності фінансових відносин і процесів в країні, готовність і спроможність інститутів інвестиційної системи в рамках проведення інвестиційної політики створювати механізми реалізації, захисту інтересів і розвитку вітчизняної економіки і фінансів[16, с.130].

О. В. Федоніна тлумачить інвестиційну безпеку як такий стан усіх інститутів інвестиційної системи, за якого забезпечується гарантований захист і соціально орієнтований стійкий розвиток економічної системи і всієї сукупності фінансових відносин і процесів в країні[17].

Л. С. Орлов зводить інвестиційну безпеку до здатності національної економічної системи ефективно самостійно відтворювати інвестиційний процес, маючи на увазі, головним чином, підтримання конкурентоспроможності країни в світовому співтоваристві. При цьому значущість інвестиційної безпеки він визначає з огляду на необхідність мати постійно поповнюваний інвестиційний ресурс, нарощування капіталізації фондового ринку[18, с.7].

Зазначають також, що інвестиційна безпека забезпечує економічно безпечне оновлення і відтворення основного капіталу, визначає способи і методи запобігання інвестиційним ризикам і формування сприятливого інвестиційного клімату, є базисом інвестиційної економіки[10].

А. Є. Федоренко в інвестиційній безпеці вбачає здатність економіки залучати та найбільш ефективно розподіляти й використовувати фінансові ресурси, які формуються в процесі інвестування з метою забезпечення стабільного розвитку та структурної перебудови економіки[19].

Таким чином, у дослідженні інвестиційної безпеки застосовуються різні концептуальні підходи: відтворювальний, стратегічний, ресурсно–функціональний, діяльнісний, інституціональний, управлінський, синергетичний та комплексний (рис.2). Інвестиційна безпека розглядається як відсутність небезпеки, стан, процес забезпечення певного стану (інвестиційної сфери/системи, її інститутів), рівень інвестування, умови інвестиційної діяльності, можливість нагромадження, здатність національної економічної системи.

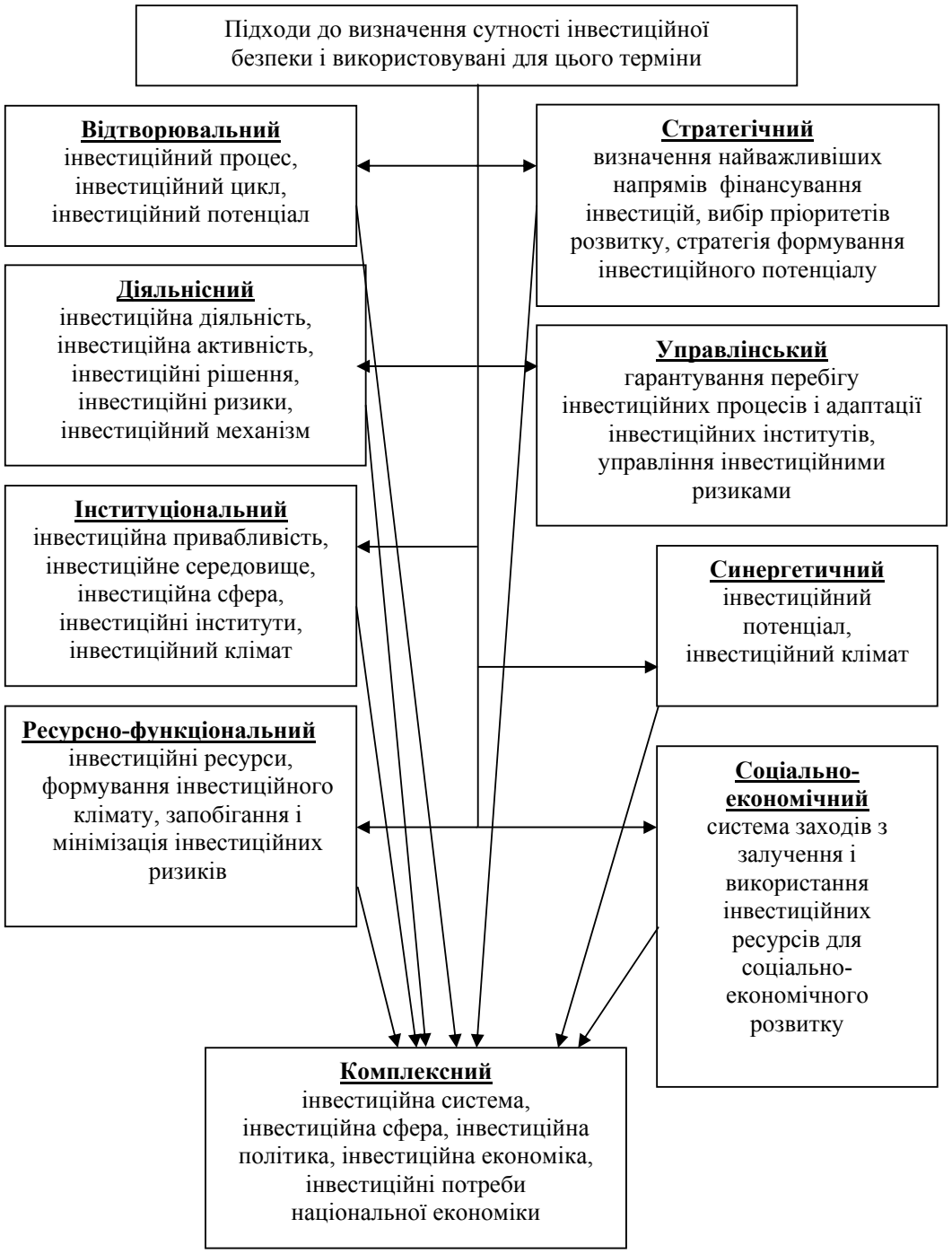

Рис.2. Підходи до визначення сутності інвестиційної безпеки (авторська розробка)

Водночас, Р. В. Бузин є прибічником синтезу двох концептуальних підходів до дослідження інвестиційної безпеки національної економіки – шляхом виявлення і нівелювання існуючих загроз і завдяки створенню структури національного господарства, що має запас міцності. На його думку, інвестиційна безпека – це сукупність економічних відносин, що виникають з приводу якості, масштабів, напрямів і форм інвестиційної діяльності, що мають за мету забезпечення стабільності, стійкості і незалежності інвестиційного циклу в масштабах країни, формування відкритих і легітимних інвестиційних відносин, ефективної структури власності і диверсифікації джерел фінансування інвестиційної діяльності[20].

Натомість В. І. Кириленко виокремлює позитивний та нормативний аспекти інвестиційної безпеки. Позитивний аспект – це поєднання захищеності та розвитку національної економіки. З позиції захищеності інвестиційна безпека передбачає подолання певних загроз і досягнення критеріального рівня основних соціально–економічних показників. З позиції розвитку інвестиційна безпека означає реалізацію необхідних темпів економічного зростання. Нормативний аспект інвестиційної безпеки розглядається як поєднання стану економіки та її змін, гарантованих державою. Кінцевою метою цього поєднання є конкурентоспроможність економіки, а засобами її досягнення – інструменти індикативного регулювання у поєднанні з ринковим саморегулюванням[15].

При цьому, на наш погляд, якщо позитивний аспект логічно відбиває складові інвестиційної безпеки, то розглядати поєднання стану економіки та її змін, гарантованих державою, як нормативний аспект, принаймні, некоректно, оскільки конкурентоспроможність економіки не може зумовлюватись виключно нормативним регулюванням (на чому власне і наголошує зазначений дослідник).

На наше переконання, з огляду на багатоаспектність категорії «інвестиційна безпека держави» дослідження її сутності має здійснюватися з використанням більшої кількості різнопланових концептуальних підходів.

На наш погляд, під інвестиційною безпекою держави слід розуміти:

– досягнення синхронізації інтересів суб’єктів інвестиційних відносин для забезпечення в країні розширеного відтворення; реструктуризації та формування інноваційної моделі розвитку національної економіки, оптимального розподілу інвестицій по регіонах і галузях господарського комплексу, надійності і ефективності інвестицій;

– уникнення асиметрії (між інвестиційними попитом і пропозицією, обсягами інвестицій і зростанням ВВП, внутрішніми і іноземними інвестиціями, обсягами і структурою інвестицій в регіонально–галузевому розрізі) інвестиційних процесів і збитків за прийняття необґрунтованих інвестиційних рішень;

– рівень задоволення інвестиційного попиту вітчизняних суб’єктів господарювання, домогосподарств, галузей господарського комплексу, секторів економіки, регіонів і держави в фінансових і матеріальних ресурсах та об’єктах інтелектуальної власності, достатній для повноцінного забезпечення їх життєдіяльності і поступального розвитку;

– інвестиційну привабливість об’єктів інвестування, зумовлену перспективністю розвитку, прийнятними для інвесторів обсягами та перспективами збуту продукції, надання послуг і виконання робіт, ефективністю використання такими об’єктами активів, їх ліквідністю, платоспроможністю та фінансовою стійкістю;

– наявність інвестиційних доктрини, стратегії і політики, спрямованих на формування і ефективне використання інвестиційного потенціалу учасників інвестиційних процесів, створення інвестиційних резервів національної економіки, протидію непродуктивному відпливу капіталу за межі країни, впровадження цивілізованого режиму дивестицій (вилучення інвестицій), забезпечення сприятливого інвестиційного клімату, запобігання викликам і загрозам в інвестиційній сфері і зниження ризиків реалізації інвестиційних проектів.

Поглибленню розуміння сутності інвестиційної безпеки сприяє класифікація їх різновидів, представлена в табл.1.

Таблиця 1

Класифікація різновидів інвестиційної безпеки

Класифікаційні ознаки	Різновиди інвестиційної безпеки
Рівень управління	домогосподарств, суб'єктів господарювання, ФПГ, ТНК, галузі, регіону, секторів економіки (видів діяльності), інвестиційного ринку, держави, міждержавних утворень, світового співтовариства
Географічна приналежність	національна, міжнародна
Об'єкт	грошових коштів; цінних паперів; майна; майнових прав; інших прав, що мають грошову оцінку, які вкладаються в об'єкти підприємницької та іншої діяльності для отримання прибутку/іншого ефекту/зростання капіталізації; бюджетних інвестицій; інвестицій в людський капітал
Суб'єкти інвестиційної діяльності	інвесторів (індивідуальних і колективних, інституційних інвесторів, держави), соінвесторів, замовників, підрядників, учасників державно–приватного партнерства, гарантів, реципієнтів інвестицій
Форма інвестування	безпека прямого інвестування (бартер), проміжкового інвестування (використання власного грошового капіталу), непрямого інвестування (за участю власника заощаджень і реалізатора інвестицій), ануїту (інвестицій, що приносять вкладнику дохід через рівні проміжки часу)
Напрями інвестування	безпека інвестування в диверсифікацію економіки, імпортозаміщення, інновації, венчурного, соціального, змішаного інвестування
Джерела інвестиційних ресурсів	безпека власних, запозичених і залучених інвестиційних ресурсів
Стан	поточна, перспективна
Спрямованість	стратегічна, тактична; реального, фінансового, інтелектуального інвестування
Сценарій інвестування	безпека незалежного, безпека альтернативного, безпека послідовного, безпека активного, безпека пасивного інвестування
Процеси інвестиційної діяльності	безпека формування інвестиційних ресурсів, безпека трансформації інвестиційних ресурсів, безпека інвестування, безпека реалізації інвестицій
Ступінь ризику інвестування	безпека «вимушених» (законодавчо визначених) і соціальних інвестицій, інвестицій у створення нових і розширення виробництв та підвищення ефективності, дослідження/інновації
Форма інвестиційного Бізнесу	безпека корпоративного фінансування, проектного фінансування, інвестиційного кредитування, інвестиційного менеджменту, інвестиційного банкінгу (андерайтингу, обслуговування угод злиття/поглинання компаній, інвестиційного консалтингу)
Формалізація	формалізована, неформалізована
Рівень	достатня, недостатня; висока, середня, низька
Динаміка	незмінна, зростаюча, знижувана, відновлювана

Авторська розробка

Багато дослідників[1;15] вважають інвестиційну безпеку складовою виключно економічної безпеки. Натомість Г. Харламова зазначає, що інвестиційна безпека є одним з чинників забезпечення економічної безпеки[12, с.58]. А, скажімо, Л. П. Коваль вважає за доцільне розглядати останню у більш конкретизованому аспекті, виділяючи, крім інвестиційної складової економічної безпеки, інвестиційну компоненту фінансової безпеки[21, с.113]. Водночас, М. М. Охрімович зауважує, що більшість вчених інвестиційну безпеку розглядають як допоміжний інструмент (структурний елемент) забезпечення фінансової безпеки, однак варто зазначити, що таке трактування, поверхнево зосереджене на можливостях інвестиційних ресурсів у напрямі реалізації економічної безпеки держави і вказує на неналежну оцінку інвестиційної складової[22, с.168]. Про другорядність інвестиційно–інноваційної безпеки заявляє і М. А. Піцик[23, с.66]. На наш погляд, інвестиційна безпека – це неодмінна і одна з найважливіших складових фінансової безпеки (рис.3).

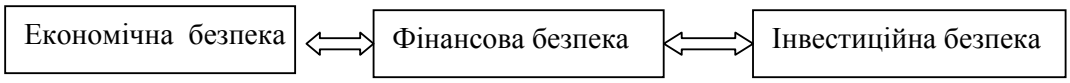

Рис.3. Ієрархічна підпорядкованість інвестиційної безпеки (авторська розробка)

При цьому у дослідженні структури інвестиційної безпеки пропонується враховувати: її диференціацію за такими рівнями економіки, країна, регіон, галузь, підприємство; властивість синергізму, а саме: те, що інвестиційна безпека країни не є простою сукупністю інвестиційних складових економічної безпеки регіонів і підприємств; формування інвестиційної безпеки під впливом багатьох об'єктивних факторів; виникнення різних видів ризиків[15].

Утім, інвестиційна безпека притаманна не лише країні, регіону, галузі та підприємству. На наше переконання, слід розрізняти інвестиційну безпеку домогосподарств, суб'єктів господарювання, ФПГ, ТНК, галузей господарського комплексу, регіонів, секторів національної економіки (видів діяльності), інвестиційного ринку, соціально–економічної системи, держави, міждержавних утворень (економічних/валютних союзів), світового співтовариства (рис.4). При цьому слід зазначити, що інвестиційна безпека держави є результуючою її складових, оскільки перелічені управлінські рівні інвестиційної безпеки не в змозі забезпечити її без участі держави.

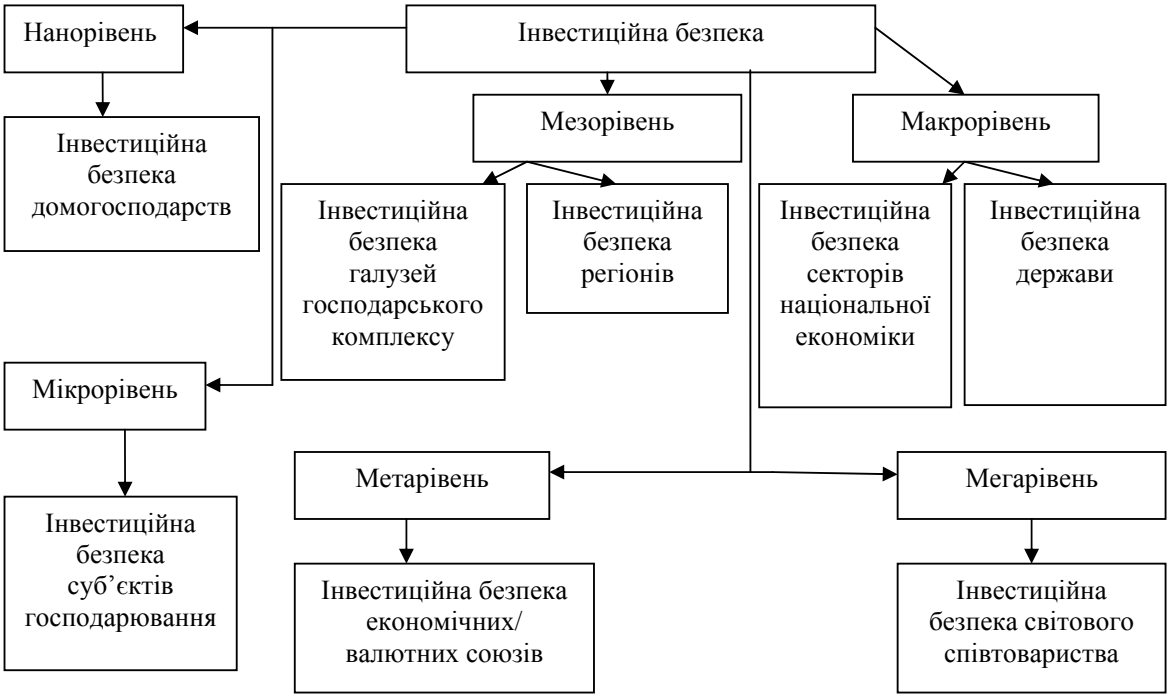

Рис.4. Інвестиційна безпека на різних управлінських рівнях (авторська розробка).

Неодмінною складовою інвестиційної безпеки є безпека інвестиційної діяльності. В контексті інвестиційної безпеки правомірно розглядати:

- безпеку стратегічного (з метою контролю над об'єктом інвестування і прийняття управлінських рішень) і тактичного (владання коштів в реальний сектор економіки і придбання цінних паперів з метою швидкого отримання прибутку) інвестування;
- безпеку формування інвестиційних ресурсів, їх трансформації, інвестування (стабільність доходу (відсотки, дивіденди), невразливість на ринку інвестиційного капіталу), реалізації інвестицій;
- безпеку інвестування в фізичні, грошові і нематеріальні (майнові права і інтелектуальні цінності) активи. Тобто, мова має йти про безпеку внутрішніх та іноземних інвестицій, інвестицій у виробництво товарів, надання послуг, здійснення робіт; надання позики, кредиту; придбання цінних паперів;

– безпеку пасивного (що уможливлює збереження досягнутого рівня) та активного (що забезпечує підвищення конкурентоспроможності економічного агента) інвестування;
– безпеку «вимушених» (законодавчо визначених) і соціальних інвестицій, а також інвестицій у створення нових і розширення виробництв та підвищення ефективності, дослідження та інновації;
– безпеку конкретних інвестиційних проектів.

Однак, в даному контексті слід мати на увазі, що жодна інвестиція не може одночасно характеризуватись такими властивостями (притаманними різним інвестиціям), як привабливість, невразливість від потрясінь на ринку інвестиційного капіталу, надійність, ліквідність і стабільність отримання доходу.

Необхідно враховувати й безпеку інвестування програм, комплексів робіт. В центрі уваги має перебувати і безпека політики залучення внутрішніх і іноземних інвестицій. Крім того, доцільно вести мову про безпеку інвестиційних проектів, яка може бути досягнута лише за умови їх повноцінного забезпечення і збалансування прийнятних для їх учасників загроз.

В. І. Кириленко, використовуючи в аналізі інвестиційної діяльності загальний економіко–теоретичний підхід до розуміння будь–якої діяльності, а саме: тлумачення її як єдності цілей, засобів, результатів та механізмів реалізації, з'ясовує взаємозв'язок категорій, які відображають підсистему відносин, пов'язаних з гарантуванням економічної безпеки, а саме: «економічна безпека» – «інвестиційна діяльність» – «інвестиційний процес» – «інвестиційне гарантування економічної безпеки» – «інвестиційна безпека» – «механізм інвестиційної безпеки» – «інвестиційна політика»[15]. Утім, на наш погляд, за такого підходу порушується чинний причинно–наслідковий зв'язок між наведеними категоріями.

Існує чіткий взаємозв'язок і взаємозумовленість між інвестиційною безпекою держави і її складовими (рис.5).

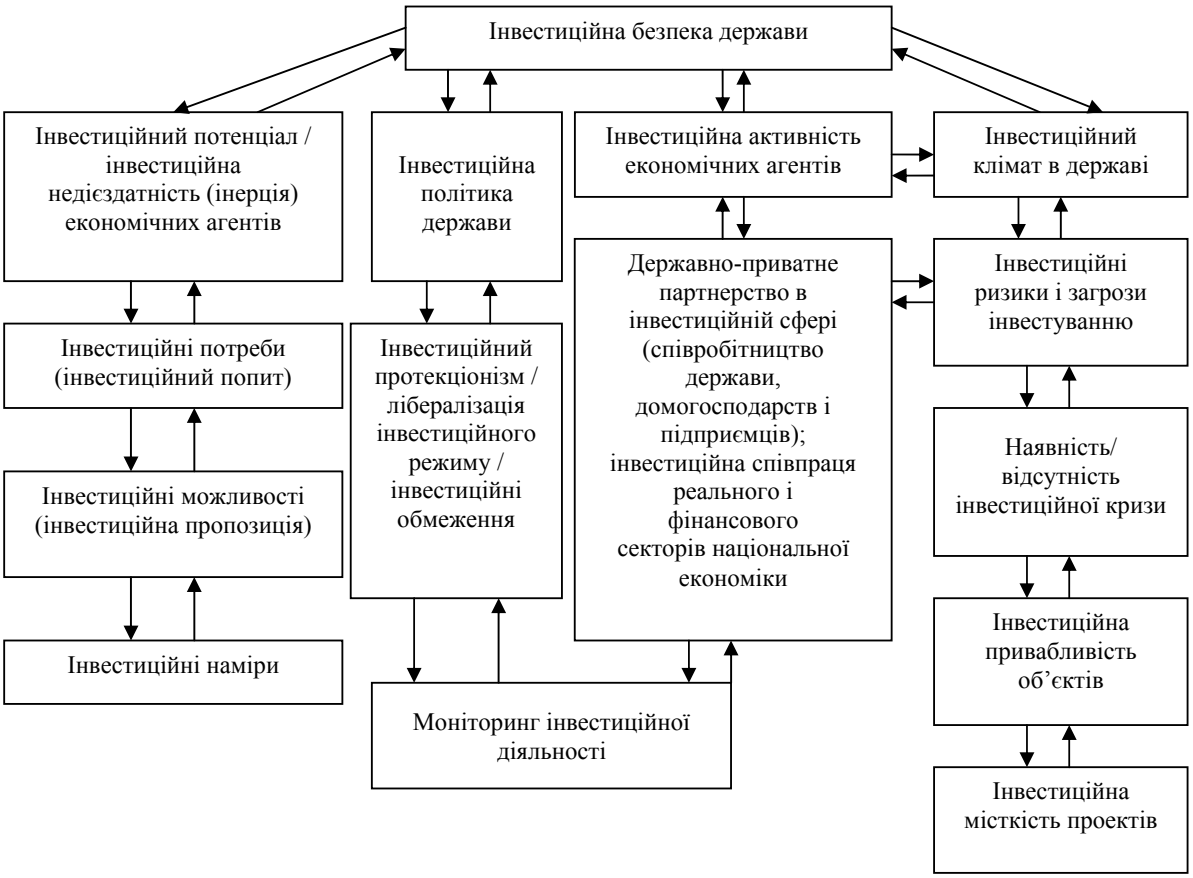

Рисунок 5. Взаємозв'язок і взаємозумовленість складових інвестиційної безпеки держави (авторська розробка)

Тобто, з впевненістю можна стверджувати, що рівень інвестиційної безпеки істотно впливає на рівні споживання й нагромадження, попиту й пропозиції на товарних та фінансових ринках, ринку праці, підвищення/зниження ділової й інвестиційної активності домогосподарств, суб'єктів господарювання, галузей, регіонів, секторів національної економіки, а відтак, визначає й рівень соціально–економічного розвитку держави загалом, стимулює/гальмує економічне зростання.

Водночас, комплексний підхід до дослідження теоретико–методологічних засад інвестиційної безпеки держави вимагає чіткого з'ясування чинників, що зумовлюють її стан, і загроз їй.

Висновки. Гроші інвесторів не в останню чергу є гарантом безпеки і розвитку будь–якої держави. Водночас формування глобального світового виробництва зумовлено бурхливим зростанням потоку капіталу та інвестицій між країнами. Причому, передусім, саме внутрішні інвестиції мають слугувати головним джерелом економічного зростання як окремих складових вітчизняного господарського комплексу, так і економіки країни загалом. Їхньому постійному зростанню та підвищенню ефективності використання має сприяти грошово–кредитна, бюджетна, податкова, митна, інвестиційна політика України.

Сьогоденній Україні потрібна оптимальна інвестиційна модель, оскільки ті, що діють, не в змозі забезпечити ні структурну перебудову національної економіки, ні вирішити локальні завдання подолання соціально–економічної кризи.

Проте дефіцит інвестицій є однією з головних причин кризового стану як підприємництва, так і виробництва, оскільки він призводить, по–перше, до спаду; по–друге, до нетехнологічності, неекономічності продукції, що виробляється; по–третє, до зменшення зайнятості; по–четверте, до фізичної зупинки підприємств через катастрофічний рівень зношення основних фондів. Усе це робить неможливим забезпечення необхідного для повноцінного розвитку рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання, галузей господарського комплексу, окремих регіонів та господарського комплексу загалом.

Вже сьогодні треба чітко усвідомлювати, що програш гострої боротьби саме за іноземні інвестиції (а не кредити міжнародних фінансових організацій чи урядів провідних держав світу) призведе до витіснення України за межі світових ринків капіталів і, як наслідок, до згортання програми економічних реформ.

Та будувати роботу із запобігання цьому слід з урахуванням інвестиційної безпеки держави. Одним із головних чинників фінансової безпеки в теперішній час є інвестиції в основний і людський капітал. А отже, великого значення набувають питання щодо забезпечення належного рівня інвестиційної безпеки.

Інвестиційну безпеку держави слід розглядати як досягнення рівня інвестицій, що дозволяє оптимально задовольняти поточні інвестиційні потреби національної економіки за обсягом і структурою з урахуванням ефективного використання і повернення інвестованих коштів, оптимального співвідношення між розмірами внутрішніх і зовнішніх інвестицій, іноземних інвестицій у країну і вітчизняних за рубіж, підтримання позитивного національного платіжного балансу.

Водночас інвестиційна безпека має й іншу складову. Так, оцінка ринкової

вартості бізнесу чи активів необхідна сьогодні не лише в рамках угод купівлі–продажу, при наданні кредитів і визначенні заставної вартості об'єкта, а й для ухвалення стратегічних і управлінських рішень, підготовки звітності згідно з вимогами міжнародного інвестиційного співтовариства.

Задля забезпечення фінансової безпеки держави формувати систему інвестиційної безпеки в Україні обов'язково слід з урахуванням необхідності дотримання виваженої антиінфляційної політики, досягнення скорочення бюджетного дефіциту, підвищення ефективності політики державних запозичень.

Забезпечення інвестиційної безпеки має будуватися з урахуванням різкого скорочення експорту українського капіталу за межі України, високого ступеня взаємозв'язку міжнародних капіталів, відсутності великих мас вільного іноземного капіталу, гострої конкуренції між сферами його вкладення і країнами, які залучають іноземний капітал.

Інвестиційна безпека зумовлюється структурою і домінуванням на вітчизняному ринку тих чи інших мотивів інвестування, ступенем диверсифікації інвестиційних джерел; величиною відпливу капіталу; рівнем повернення вкладених коштів; наявністю/відсутністю страхування інвестиційних ризиків; добросовісністю/недобросовісністю поведінки інвесторів; рівнем узгодження інтересів менеджерів, мажоритарних і міноритарних власників; ступенем інформованості інвесторів; формою отримання інвестиційного доходу; режимом валютного курсу та відсотковою політикою, що встановились у країні; характером амортизаційної політики; часовими рамками ухвалення рішень про інвестування; чіткою інвестиційною політикою, розрахованою на тривалу перспективу.

Рівень інвестиційної безпеки в Україні поки що досить низький. Інвестиційний клімат, що склався в нашій країні, не стимулює залучення прямих і портфельних інвестицій. Для успішного залучення інвестицій потрібен якісний «товар», тобто інвестиційно привабливі підприємства з добре налагодженим бухгалтерським обліком, із сучасною структурою управління, без боргів тощо. Більшість українських підприємств сьогодні не відповідають цим вимогам, а тому не можуть стати реальним об'єктом інвестицій. Тому слід терміново реалізовувати весь комплекс практичних заходів із підвищення рівня інвестиційної безпеки в Україні.

Поліпшення інвестиційного клімату в Україні, підвищення інвестиційної активності, а відтак рівня інвестиційної безпеки можливі за умов створення відповідних фінансово–економічних, нормативно–правових і методологічних засад, концентрації ресурсів для реалізації досконалої інвестиційної політики.

Література

1. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування [Текст] : монографія / Л. С. Шевченко та ін. / за ред. Л. С. Шевченко. – Харків : Право, 2009. – 312 с.
2. Bouton, L. Trends in Private Investments in Developing Countries. Statistics for 1970–1998 [Electronic resource] : Discussion Paper, june 2000 / Lawrence Bouton, Mariusz A. Sumlinski ; International Finance Corporation. – Available at: https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/13986/multi0page.pdf
3. Мочалина, О. С. Инвестиционная безопасность как условие эффективного развития региона [Текст] / О. С. Мочалина // Інвестиції: практика та досвід. – 2014. – № 15. – С. 26–32.
4. Собственность [Текст] : словарь–справочник / под ред. М. В. Климовича и др. – Москва, 1999. – 300 с.
5. Сундук, А. Банківське кредитування як чинник гарантування інвестиційної безпеки регіонів України [Текст] / А. Сундук, Я. Юрін // Вісник Національного банку України. – 2004. – № 1. – С. 24–26.
6. Игошин, Н. В. Инвестиции. Организация, управление, финансирование [Текст]. – Москва : Юнити–Дана, 2012. – 448 с.
7. Transparency and predictability for investment policies addressing national security concerns: a survey of practices, 2008 [Electronic resource]. – Available at: http://www.oecd.org/daf/inv/investment–policy/40700254.pdf.
8. Шеховцова, Ю. А. Негосударственные пенсионные фонды и их функции в системе обеспечения инвестиционной безопасности государства [Текст] / Ю. А. Шеховцова // Экономика и управление: анализ тенденций и перспектив развития. – 2013. – № 7–1. – С. 235–242.
9. Мошенський, С. З. Теоретико–методологічні засади забезпечення інвестиційної безпеки України через механізм інституційного інвестування на ринках цінних паперів [Текст] : автореф. дис. … д–ра екон. наук : 21.04.01 / Мошенський С. З. – К., 2009. – 35 с.
10. Экономическая безопасность России [Текст] / под ред. В. К. Сенчагова. – Москва : Дело, 2005. – 896 с.
11. Калашников, И. Б. Обеспечение инвестиционной безопасности – важнейшая функция государства [Текст] / И. Б. Калашников // Информационная безопасность регионов. – 2015. – № 4. – С. 99–106.
12. Харламова, А. Инвестиционная безопасность как компонента экономической безопасности Украины [Текст] / А. Харламова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Економіка. – 2013. – № 144. – С.57–60.
13. Данилюк, Г. І. Інвестиційна складова економічної безпеки [Електронний ресурс] / Г. І. Данилюк. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/18_DSN_2011/Economics/4_ 88313.doc.htm
14. Кириленко, В. І. Інвестиційна складова економічної безпеки [Текст] / В. І. Кириленко. – К. : КНЕУ, 2005. – 232 с.
15. Кириленко, В. І. Інвестиційна складова економічної безпеки [Текст] : автореф. дис. … д–ра екон. наук : спец. 08.01.01 / Кириленко В. І. – К., 2007. – 36 с.
16. Манасерян, Т. Н. Основы экономической безопасности [Текст] / Т. Н. Манасерян. – Ереван : Изд–во РАУ, 2009. – 228 с.

Федонина, О. В. Инвестиционная безопасность как ключевой фактор устойчивого развития Российской Федерации и Республики Мордовия [Электронный ресурс] // Науковедение. – 2016. – Том 8, № 2. – Режим доступа: http://naukovedenie.ru/PDF/97EVN216.pdf

18. Орлов, Л. С. Государство и инвестиционная безопасность [Текст] / Л. С. Орлов // Актуальные проблемы экономики и права. – 2010. – № 3. – С. 5–8.

19. Федоренко, А. Є. Інноваційно–інвестиційна складова економічної безпеки України [Текст] : автореф. дис. … канд. екон. наук: спец. 08.00.03 / Федоренко А. Є. – Чернігів, 2015. – 21 с.

20. Бузин, Р. В. Инвестиционная безопасность, ее обеспечение и государственное регулирование в национальной экономике [Текст] : дис. ... канд. экон. наук: 08.00.01 / Бузин Р. В. – Воронеж, 2009. – 203 с.

21. Коваль, Л. П. Інвестиційна безпека як складова фінансової безпеки регіону [Текст] / Л. П. Коваль // Економіка. Менеджмент. Бізнес. – 2014. – № 2 (10). – С. 112–118.

22. Охримович, М. М. Теоретичні основи дослідження інвестиційної безпеки у системі економічної безпеки держави [Текст] / М. М. Охримович // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2015. – № 1. – С. 167–174.

23. Піцик, М. А. Визначення місця інвестування в системі забезпечення економічної безпеки регіонів [Текст] / М. А. Піцик // Вісник Чернівецького торговельно–економічного інституту. – 2015. – Випуск ІІІ. – С. 61–70.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2017 *© Барановський О. І., Мороз М. О.*

References

1. Shevchenko, L. S., Hrytsenko, O. A., & Makukha, S. M. (2009). *Ekonomichna bezpeka derzhavy: sutnist ta napriamy formuvannia*. Kharkiv: Pravo.

2. Bouton, L., & Sumlinski, M. A. (2000). *Trends in Private Investments in Developing Countries. Statistics for 1970–1998. International Finance Corporation. Discussion Paper*. Available at: https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/13986/multi0page.pdf.

3. Mochalina, O. S. (2014). Investitsionnaia bezopasnost kak uslovie effektivnogo razvitiia regiona. *Investytsii:praktyka ta dosvid*, *15*, 26–32.

4. Klimovych, M. V. (Ed). (1999). *Sobstvennost.* Moskva.

5. Sunduk, A. (2004). Bankivske kredytuvannia yak chynnyk harantuvannia investytsiinoi bezpeky rehioniv. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*, *1*, 24–26.

6. Igoshyn, N. V. (2012). *Investitsii. Organizatsiia, upravlenie, finansirovanie*. Moskva: Uniti–Dana.

7. *Transparency and predictability for investment policies addressing national security concerns: a survey of practices* (2008). Available at: http://www.oecd.org/daf/inv/investment–policy/40700254.pdf.

8. Shekhovtsova, Y. A. (2013). Negosudarstvennye pensionnye fondy i ikh funktsii v sisteme obespecheniia investitsionnoi bezopasnosti gosudarstva. *Ekonomika i upravlenie: analiz tendentsii i perspektiv razvitiia, 7–1*, 235–242.

9. Moshenskyi, S. Z. (2009). *Teoretyko–metodolohichny zasady zabezpechennia investytsiinoi bezpeky Ukrainy cherez mekhanizm instytutsiinoho investuvannia na rynkakh tsinnyh paperiv*.

10. avtoref. dis. doktora. ekon. nauk: 21.04.01. Kyiv.

11. Senchahova, V. K. (Ed.). (2005). *Ekonomicheskaia bezopasnost Rosii*. Moskva: Delo.

12. Kalashnikov, I. B. (2015). Obespechenie investitsionnoi bezopasnosti – vazhneishaia funktsiia gosudarstva. *Informatsionnaia bezopasnost regionov*, *4*, 99–106.

13. Kharlamova, A. (2013). Investitsionnaia bezopasnost kak komponenta ekonomicheskoi bezopasnosti Ukrainy. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika*. *144*, 57–60.

14. Daniliuk, H. I. *Investytsiina skladova ekonomichnoi bezpeky*. Available at: http://www.rusnauka.com/18_DSN_2011/Economics/4_ 88313.doc.htm.

15. Kyrylenko, V. I. (2005). *Investytsiina skladova ekonomichnoi bezpeky*, Kyiv:KNEU.

16. Kyrylenko V.I. (2007). *Investytsiina skladova ekonomichnoyi bezpeky*. avtoref. dis. doktora. ekon. nauk: 08.01.01. Kyiv.

17. Manaserian, T. N. (2009). *Osnovy ekonomicheskoi bezopasnosti*. Yerevan: RAU.

18. Fedonina, O. V. (2016). Investitsionnaia bezopasnost kak kliuchevoi factor ustoichivogo razvitiia Rossiiskoi Federatsii i Respubliki Mordoviia. *Naukovedenie*, *8 (2)*. Available at: http://naukovedenie.ru/PDF/97EVN216.pdf.

19. Orlov, L. S. (2010). Gosudarstvo i investitsionnaia bezopasnost. *Aktualnye problemy ekonomiki i prava*, *3*, 5–8.

20. Fedorenko, A. E. (2015). *Innovatsiino–investytsiina skladova ekonomichnoi bezpeky Ukrainy*. avtoref. dis. kand. ekon. nauk: 08.00.03. Chernihiv.

21. Buzyn, R. V. (2009). *Investitsionnaia bezopasnost, ee obespechenie i gosudarstvennoe regulirovanie v natsionalnoi ekonomike*. dis. kand. ekon. nauk*:* 08.00.01. Voronezh.

22. Koval, L. P. (2014). Investytsiina bezpeka yak skladova finansovoi bezpeky rehionu. *Ekonomika. Menedzhment. Biznes*, *2 (10),* 112–118.

23. Okhrymovych, M. M. (2015). Teoretychni osnovy doslidzhennia investytsiinoi bezpeky u systemi ekonomichnoi bezpeky derzhavy. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishikh sprav*, *1*, 167–174.

24. Pitsyk, M. A. (2015). Vyznachennia mistsia investuvannia v systemi zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky rehioniv. *Visnyk torhovelno–ekonomichnoho instytutu*, *3*, 61–70.

Received 18.04.2017 *© Baranovskyi O. I., Moroz M.O.*